

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Eren, Ö., Mizrahitokatlı C. M. (2020). "İnsani Gelişim Endeksinin Abraham Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı Çerçevesinde Tekrar Değerlendirilmesi", R&S- Research Studies Anatolia Journal, Vol:3 Issue:1 pp:48-62

Anahtar Kelimeler: MAUT, TOPSIS, İnsani Gelişim Endeksi, Refah Ölçümleri, Kendall Tau Sıra Korelasyonu

Keywords: MAUT, TOPSIS, Human Development Index, Welfare Measurements, Kendall Tau Rank Correlation

Makale Türü Araştırma Makalesi

İNSANİ GELİŞİM ENDEKSİNİN ABRAHAM MASLOW'UN İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ KURAMI ÇERÇEVESİNDE TEKRAR DEĞERLENDİRİLMESİ*

Evaluation of Human Development Index in The Framework of Abraham Maslow Hierarchy of Needs

Özge EREN¹

Ceki Murat MİZRAHİTOKATLI²

Geliş Tarihi / Arrived Date
14.11.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date
29.01.2020

Yayınlanma Tarihi / Published Date
31.01.2020

ÖZ

Geçmişten günümüze üzerinde sorgulanan ve tartışılan mutluluk, huzur ve refah gibi kavramlar temelde toplumların daha iyi yaşayabilmelerine referans olan ve insani gelişmişliklerini de belirli düzeyde yansıtan unsurlardır. Ulusal ya da uluslararası kurum ve kuruluşlar gelişmişlikleri toplum nezdinde ölçülebilmek için türlü endeksler geliştirmiştir. Bu endekslere örnek olarak; İnsani Gelişim Endeksi, Daha İyi Yaşam Endeksi, Basın Özgürlüğü Endeksi ve Girişimcilik Endeksi verilebilir. Çalışma, Birleşmiş Milletler tarafından önerilen ve insanların yaşam kalitesini ölçümlenmeye çalışıldığı İnsani Gelişim Endeksinin, yeniden değerlendirilmesi üzerine kurgulanılarak, refaha farklı bir boyut olarak bir de Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisine göre tekrar şekillendirilmiştir. Çalışmada, Maslow'un Piramidini oluşturan ihtiyaç göstergeleri alanında uzman bir sosyologun görüş ve önerileri dikkate alınıp tekrar şekillendirilerek, verileri elde edilen dünya ülkelerinin kendi aralarında sıralanması sağlanmıştır. Özellikle belli başlı kriterler ilk defa bu çalışma ile analizlere dahil edilmiştir. Aslında çalışma bireyin ihtiyaçlarının giderebildiği toplumların çok daha refahta olabileceği fikri üzerine kurgulanmıştır. Çalışmada yöntem olarak kantitatif araştırma yöntemlerinde önemli bir alan olan yöneylem araştırması disiplini altında yer alan "Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri" kullanılmıştır. Bu yöntemlerden de literatürde sıkça karşılaşılan Çok Nitelikli Fayda Teorisi (MAUT) ve TOPSIS yöntemleriyle önce ülkeler arası (verileri elde edilebilen) performanslar belirlenmiş sonra da bu sıralamaların hem kendi aralarındaki tutarlılığının hem de İnsani Gelişim Endeksi (İGE) ile olan tutarlılığının ölçümü için de Kendall Tau sıra korelasyonu ile ilişkilerin gücü ve yönü hesaplanmıştır. İkili korelasyonlar incelendiğinde de özellikle MAUT ile elde edilen sıralamaların TOPSIS ile olan sıralamalara göre çok daha yüksek korelasyon gösterdiği tespit edilmiştir.

ABSTRACT

The concepts such as happiness, peace and prosperity, which have been questioned and discussed from past to present, are fundamentally reference to the better survival of societies and reflect the human development at a certain level. National or international institutions and organizations have developed different indexes to measure similar or different developments As an example of these indexes; Human Development Index, Better Life Index, Press Freedom Index and Entrepreneurship Index can be given. The study was constructed on the re-evaluation of the Human Development Index, which was proposed by the United Nations (UN). It was aimed at measuring the quality of life of people, and it was reshaped as a different dimension of welfare according to Maslow Hierarchy of Needs. Different criteria from different area including health, life satisfaction, security, income, education, environment, civil participation, which are thought to be included in the Maslow hierarchy of needs, have been tried to be taken up with a current approach. In this study, the needs of Maslow's Pyramid were re-shaped by taking into consideration the opinions and suggestions of a sociologist who is expert in their field, and it was ensured that various countries of the world were ranked among themselves using various Multi Criteria Decision Making Techniques. In particular, some of the criterias were included in the analysis first time. In fact, the main purpose of the study is to think that the societies where the needs of the individual can meet are much more prosperous. With this in mind, Maslow's principles are diversified and replicated with the expert opinion and reveal the rankings of various countries whose data can be reached. In the study, country performances were determined by Multi Attribute Utility Theory (MAUT) and TOPSIS methods, and then the strength and direction of Kendall Tau rank correlation was calculated to measure both the consistency of these rankings with Human Development Index (İGE). When paired correlations were examined, it was found that MAUT rankings showed higher correlation than TOPSIS rankings with İGE.

* Bu çalışma, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde savunulmuş olan "Daha İyi Yaşam Endeksinin Çeşitli Sayısal Yöntemlerle Tekrar Ölçümlü Değerlendirilmesi" 22/7/2019 tarihli tezden türetilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, ozgeeren@aydin.edu.tr, İstanbul/ TÜRKİYE

² Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Programı cekimurat@gmail.com, İstanbul/ TÜRKİYE

1. GİRİŞ

İnsani Gelişim Endeksi, 1990 yılından itibaren Birleşmiş Milletler tarafından 189 dünya ülkesi için insani gelişmeyi sağlık, eğitim ve gelir olmak üzere 3 temel boyutta ölçen ve ülkelerinde kendi gelişimlerini görmeleri ve birbirleri ile kıyas yapabilmeleri için kullanılan dikkate alınan oldukça önemli bir endekstir. Ancak bu çalışma ile gerçekleştirilen sıralamanın bir de Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki temel göstergeler ile birlikte revize ederek tekrar değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Literatürde de bu ilgiyi araştıran birkaç önemli çalışma mevcuttur. Melloul ve Collin çalışmalarında Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisini, özellikle sürdürülebilir kalkınma bağlamında ele alarak modellemişlerdir (Melloul ve Collin,2002). Clarke ve arkadaşları da 1985 ile 2000 yılları arasında Avustralya'da refah ölçümüne yeni bir yaklaşım önermişler ve çalışmalarının belirli basamaklarında Maslow'un ihtiyaçlar Hiyerarşisindeki temel bazı prensipleri kullanmışlardır (Clarke vd.,2006).

Bu çalışmanın temel amacı, çeşitli dünya ülkelerini Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi' nde yer alabileceği düşünülen temel kriterleri, alanında uzman bir sosyoloğun görüşü dikkate alınarak, farklı sıralama teknikleri ile sıralamak ve bu sıralamayı aynı zaman dilimindeki insani gelişmişlik endeksi ile karşılaştırmak olmuştur. Çalışmadaki bir diğer temel düşünce ve çıkış noktası ise, kişilerin ihtiyaçlarının giderilebildiği noktada toplumların gelişmişliklerinin de sağlanabileceği fikridir. Bu açıdan bireylerin toplamından oluşan toplumsal yapının, bir açıdan en küçük yapıtaşının ihtiyaçlarının sağlanmasının, bir açıdan tüm toplumsal yapıya sirayet edebileceği inancıdır.

Çalışmadaki temel hipotez, özellikle Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşi' nde bulunan ancak birçok gelişmişlik endeksinde yer almayan göstergelerin ülke sıralamalarında etkili bir farklılık yaratacağı inancıdır. Özellikle diğer çalışmalardan farklı olarak eklenen göstergeler, ülkelerin girişimcilik endeksi değeri, basın özgürlüğü endeksi değeri ve turizme harcanan paranın gayri safi milli hâsıladaki oranı da çalışmanın bir açıdan yansıtmaya çalıştığı bakış açısını ortaya koymaya çalışmaktadır. Özellikle Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki son basamak olan kendini gerçekleştirme imkânının her ne kadar teorik olarak hemen hemen her insanın bu yeteneğe sahip olduğu düşünülse de, çoğumuzun bunu yapmayacağı ya da yalnızca sınırlı bir dereceye kadar gerçekleştirebileceğini belirtmiştir. Maslow insanların yalnızca yüzde ikisinin kendini gerçekleştirme durumuna ulaşacağını tahmin ediyordu (Maslow,1970).

Çalışma verilerimizin birçoğu Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası veri tabanından alınmıştır. Bazı verilerin devamlılığını bulmak zor olduğundan yıl olarak 2015 ve ülke olarak bazı kısıtlamalarla karşılaştırılmıştır. Basın özgürlüğüne ait veriler Freedom House'dan, Girişimcilik Endeksi verileri ise Küresel Girişimcilik İzlemesi (Global Entrepreneurship Monitor) sitesinden alınmıştır. Güvenlik Endeksi verisi ise, Ekonomi ve Barış Enstitüsü' ne (Institute of Economy and Peace) ulaşılarak elde edilmiştir. Özellikle bazı ülkelere ait, ülkelerin kendi resmi internet sitelerinden paylaştığı veriler eklenmiştir. 2015 yılına kadar verilerin devamlılığı varken, bu yıldan sonraki yıllara ait verileri bulma konusunda da eksikliklerin ve düzensizliklerin varlığı son güncel hedef yılın 2015 olarak seçilmesini gerekli kılmıştır.

2. REFAH, MUTLULUK, İHTİYAÇ KAVRAMLARI

Refah kelimesi, Türk Dil Kurumu tarafından belirtilen anlamlarından ilki "gönenc" kelimesi ile karşımıza çıkmaktadır (TDK, 2019). "Gönenc" kelimesi ise, "bolluk, rahatlık ve varlık içinde iyi yaşama" olarak tanımlanır (TDK, 2019). Refah kavramının tanımlamalarından yola çıkıldığında, herhangi bir şeyi nitelemek için başına "refah" kelimesini getirdiğimizde o şeyin "bolluk, varlık ve iyilik" barındırdığı ifade edilebilir (Ünlü, 2017:126). Birçok kişinin düşündüğünün aksine, kişisel anlamda refah sadece mutlu, gönenc, zengin olma durumu olarak tanımlamak eksik kalabilmektedir. Bu açıdan bu kavram kişisel düzeyde üç temel yapıda incelenebilir;

- Birincisi refah sübjektiftir; kişinin toplam deneyimi ile direk alakalıdır.

- İkincisi sadece kriterlerin yokluğu ile alakalı olmayıp, olumlu önlemlerle ilgilenmesidir.
- Üçüncüsü ise refah yalnızca bir yaşam alanının dar alanı ile ilgilenmekten ziyade çeşitli yaşam alanlarını küresel bir değerlendirme içerisine girmektedir (Kruger, 2011:325).

Psikolojik çerçevede ise refah algısı, çoğunlukla iyi geçen bir hayatın olması ve iyi hissetmenin, işlevsel olmanın kombinasyonu olarak da ifade edilebilir. Kişisel anlamda refahın sürdürülebilir seviyedeki durumu düşünüldüğünde, bireylerin her an iyi hissetmelerini gerektirmemektedir. Hayal kırıklığı, başarısızlık ve yas gibi arzulanmayan deneyimler de hayatın bir parçası olarak görülmekte olup, negatif ve arzulanmayan duygularla başa çıkmak ise refahın olmazsa olmazıdır. Ancak psikolojik refah yoğun negatif duyguların çok fazla olduğu durumda ödün vererek, kişinin günlük yaşamını idame ettirmesini engelleyebilir (Huppert, 2009:137). Refah ile pozitif ruh sağlığı arasında da bağ kuvvetlidir. Birçok sosyal bilimci, ekonomist ve politikacı bu ilişkiye gün geçtikçe daha çok önem vermektedir (Kahneman, 1999:4) Bu perspektif ile bakıldığında, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlığı “Bir hastalığın ve sakatlığın olmayışı değil; beden, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir” şeklinde tanımlanmıştır (WHO, 1948). WHO pozitif ruh sağlığını ise, “Kişinin kendi yeteneklerini fark ettiği, hayatın olağan stresleriyle başa çıkabileceği, verimli ve topluluğuna katkıda bulunabileceği bir refah durumudur” şeklinde tanımlamıştır (WHO, 2001).

Bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesi ile bireylerden oluşan toplumun sahip olduğu refah düzeyinin yakın ilgisi vardır. Refah için ihtiyaçların giderilmesi gereklidir, toplum nezdinde özellikle belirli ihtiyaçların giderilememesi refah durumunu direkt olarak etkilemektedir (Feinberg 1973:12).

İhtiyaç fikri tarihsel olarak ilk zamanlarda sadece hayatta kalmak için gerekli olan göstergeler üzerinden değerlendirilmiştir. Ancak ihtiyacın sınırları kısıtlı bir şekilde ihtiyacı tanımlamak için ve her girişimin ihtiyaç olup olmadığını içerecek şekilde günümüzde farklı farklı biçimlerde kabullenmelerle değerlendirilmektedir. Asgari geçim fikri üzerinden de değerlendirilen ihtiyaçlar, 1920’li yıllarda sadece fiziksel verimlilik olarak kabul edilmiş olup, insanların yetersiz beslenmediği, soğuk ya da hasta olmayacağı bir yaşam düzeyi olarak tanımlanmıştır (Rowntree, 1922:126). Ancak bu geçim fikri standardı pratikte toplum faydası için çok kısıtlayıcıdır. Birleşmiş Milletler, eğitim ve sağlık gibi belirli sosyal ihtiyaçları içerecek şekilde geçim fikrini genişleten temel ihtiyaçlar kavramı geliştirmeye çalışmıştır (Diener&Diener, 1995:276). Günümüzde ise insanların ihtiyaç duydukları şeyler, hayatta kalmanın veya geçim için gerekli olan temel basamakların çok ötesine uzandığı görülmektedir. İnsanlar arabalara, okullara ya da elektrığe ihtiyaç duyarlar; çünkü bunlar aslında insanlık için içsel değildir, fakat bunları gerekli kılan toplumlarda yaşamaktadırlar. Refah anlayışı bir açıdan ihtiyaçların karşılanmasından daha fazlasını gerektirir ancak ihtiyaçlar tam olarak karşılanmadığında refah ortamının yaratılmasını da engelleyebilir.

Son yıllarda refah kavramı ile ilgili çalışmalarda artış olduğu görülmektedir. Refah, hem gelişmekte olan ülkelerin hem de gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde büyük öneme sahiptir. Ekonomi bilimi giderek matematikselleşip geliştikçe refahın tanımlanma açısı daralmıştır (Gökdemir ve Öztürk, 2015:39). Refahı ölçmek için uzun yıllar boyunca birçok gösterge önerisi sunulmuş olmasına rağmen, refahın sadece Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)’nin ötesinde ölçülmemesi oldukça önemli bir eksiklik olarak görülmüştür.

Literatürde 'Easterlin Paradoksu' olarak adlandırılan ve GSMH’ nin refah ölçümü olarak görülmesinin eleştirilmesine sebebiyet veren Easterlin Paradoksu, sıklaşan mutluluk çalışmalarında tartışılan bir konu olmuştur (Veenhoven & Dumludağ, 2015:48). Psikolojide mutluluk kavramının karşılığı olan öznel iyi olma durumunun özellikle kişilerin sahip oldukları gelir ile çok da doğru orantılı olmaması oldukça yoğun tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Easterlin, ampirik verilerin iktisadi gelişmenin belirli bir basamağa kadar mutluluğu arttırdığını ancak belirli basamaktan sonra çok da etkisi olmadığını yaptığı çalışmalarla savunmuştur (Easterlin, 1974:119).

Refahın Ölçülme Yöntemleri

Ülkelerin sahip oldukları ortalama refah seviyelerinin ölçülebilmesi için geçmişten günümüze kullanılan farklı ölçümleme metotları mevcuttur. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası farklı refah ölçme yöntemlerine daha da ihtiyaç duyulmuş ve yöntemler ilk olarak "Faydacı Yaklaşım" ve "Yoksulluk Yaklaşımı" olarak iki sınıfa ayrılarak farklı zaman dilimlerinde toplumların kullandıkları yöntemler olmuşlardır (Akar, 2015:25). Daha sonra bu yaklaşımlar genişletilerek arttırılmıştır. Faydacı yaklaşım sonuçların getirdiği faydalara istinaden değerlendirilerek, refahı sadece elde edilen faydaya göre (refah/fayda) ile kısıtlamıştır (Şeker ve Çetin, 2012:280-282). Faydacılığın temel görüşü bir örnek üzerinden anlatılacak olunursa, bir toplumda idam hükmünün fizibilitesi bu hükme göre varılan toplumsal refah miktarı ile ilişkilidir. Faydacılık yalnızca idamın pratikte ortaya çıkardığı "toplam" neticesi ile ilgilenir (Hausman ve McPherson, 2000: 101). Yoksulluk Yaklaşımı ise temelde, bir toplumdaki refah seviyesini karşılaştırmada merkez olanın yoksulluk olduğunu ifade etmektedir. 70'li yıllarda yoksulluk kavramı, toplam gelirin yaşamsal varlığı sürdürmesi için gerekli olan gıda, giyecek vb. gibi minimum seviyedeki fiziksel gereksinimleri karşılayamaması olarak ifadelendirilmiştir (Sen, 1976:221). Bir başka deyişle yoksulluk, insan şerefine uygun bir hayat seviyesinin altında, maddi açıdan yetersiz olma halini ifade etmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011:61). Gayri Safi Yurt İçi Hasılının (GSYİH) nüfusa bölünerek bulunan fert başına düşen milli gelir yeni ölçü olarak ilk 1960' lı yıllarda ilk defa refah ölçümü olarak dikkate alınmıştır. Lakin bir devletin fert başına düşen milli gelirinin yüksek olması, o devletin gelişmiş bir devlet olduğu varsayımının tatmin edici olmadığı ilerleyen yıllarda anlaşılmıştır (Kravis, Heston, & Summers. 1978:222). Fert başına düşen milli gelirin yüksek olması tek başına yeterli değildir ve iktisadi olarak gelişmiş birçok devletin sosyal problemlerin mevcut olması iktisadi gelişme ile insani gelişme arasındaki ilişkinin daha nitelikli yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur (UNDP, 1990:10). Daha fazla üretmenin ve tüketmenin dolayısı ile sermayenin artışının sayılarla ifadesi toplam refahı tam olarak ifade edilemez olduğu ise günümüz dünyasında artık kabul edilen bir gerçekliktir (Ülgener, 1991:61).

Yıllar süren kalkınma çalışmalarında yapılan tartışmalar doğrultusunda, toplumların refah tanımı daha da belirginleşerek ortaya Bretton Woods Yaklaşımı ve Birleşmiş Milletler (BM) Yaklaşımı olarak iki yaklaşım çıkmıştır. Bretton Woods Yaklaşımı, yoksulluğu genellikle iktisadi göstergeleri dikkate alarak fert başına düşen milli gelir, satın alma gücü, işsizlik oranını dikkate alarak açıklamaktadır. BM Yaklaşımı ise , yoksulluğun zengin ülkelerde de artmasıyla birlikte sorununu global olarak görmüş (Kabaş, 2009:41) ve yoksulluğu tanımlarken insana daha çok odaklanmış ve insani gelişme kavramıyla kalkınmanın odağına insanı yerleştirmiştir (UNDP, 1990; Kabaş, 2009:41). İnsanı merkeze yerleştiren BM Yaklaşımıyla Bretton Woods Yaklaşımını karşılaştırdığımızda BM yaklaşımı sorunu daha net tanımlamakta ve insanı odağına alarak çok daha zengin ve gerçekçi bir perspektifle değerlendirmekte olduğu düşünülebilir. BM'nin yoksulluk yaklaşımı birden fazla düzlemlidir. Bu yaklaşımda yoksulluk maddi olmayan okula kayıt, okur-yazarlık, ortalama yaşam süresi, temiz su kaynaklarına ve temel sağlık gibi kriterlerle ölçülmektedir (Kabaş, 2009:2). İnsani gelişme tanımında en hayati hususları BM Kalkınma Programı şu şekilde maddelemiştir. Bunlar eğitim, sağlık, yaşam standardı, insan hakları, siyasal özgürlük ve özsaygıdır (UNDP, 1990).

Amartya, Peter ve Dasgupta'nın çalışmaları BM Yaklaşımını oldukça ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan temel bir çalışmadır. Amartya' ın şekillendirdiği Kapasite Yaklaşımı ile BM Kalkınma Programı 1989 öncülüğünde olan İnsani Gelişim Yaklaşımını esas almaktadır. Kapasite yaklaşımı, yoksulluğu elde edilen gelirle tüketimin farkı olarak bir açıdan da kapasite eksikliği olarak nitelendirir (Therien, 1999:727). Bu nedenle Kapasite yaklaşımına istinaden, yoksullukla başa çıkmak için yalnızca iktisadi büyümeye bağlı bir tutum yeterli değildir (Therien, 1999:735).

Birleşmiş Milletler 2000'li yıllarla birlikte geliştirilen İnsani Gelişim Endeksi (İGE) ve Global Refah Endeksi olan iki önemli endeks daha ortaya konmuştur. İnsani Gelişim Endeksi (İGE), Dünya Bankası tarafından yaşam kalitesini ölçmek için hazırlanmış ve günümüzde hemen hemen tüm dünya ülkelerinin önemli bir gösterge olarak kabul edip yıl yıl takip etmektedir.

3. İNSANİ GELİŞİM ENDEKSİ (İGE)

İnsani Gelişim Endeksi'ni Birleşmiş Milletler 1990 yılında şöyle tanımlıyor, "İGE kişinin uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmek, eğitilmiş olmak ve iyi bir yaşam standardına sahip olabildiğini kapsayarak hesaplanan ve bu şekilde ülkeleri karşılaştıran bir endekstir. Bu seçeneklere ek olarak insan haklarını siyasi özgürlüğü ve Adam Smith'in toplumda diğerlerine utanmadan entegre olma yeteneği olarak açıkladığı özsayı'da dahildir. Literatüre baktığımızda bu tanımdan yola çıkarak insani gelişmeyi iktisadi kalkınma dışında bir vasfının olduğuna varabiliriz. İnsani gelişme bireylerin yaşam seviyelerini çağdaş yaşam standartlarına çıkartmayı hedefleyen, bireylerin tüm haklarını gözeterek yaşayabilmesine imkân sağlayan bir sürecin toplamıdır. (Doğan & Tatlı: 2014;101). Bu kavram herkesin kendi potansiyellerini en üst düzeye getirmesini ve ortaya çıkan bu potansiyelin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel kapsamda en doğru şekilde paylaşılmasını amaçlayan bir kavram olarak tanımlamaktadır (UNDP, 1995:11).

Kalkınma, bireylerin elde edebilecekleri imkânları çoğaltarak, onlara daha çok seçim opsiyonu sağlamayı hedeflemektedir. İktisadi kalkınmanın merkezine bireyi koyan insani gelişme, insanların yaşam standartlarının artırılmasına odaklanmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının bir amacı da ülkeler arasında sosyoekonomik gelişmişlik seviyesini karşılaştırmaktır. İnsani gelişmeyi fert başına düşen milli gelir, eğitim ve sağlık değerlerini merkeze alarak açıklamaya çalışan İGE, bireylerin makul bir yaşam seviyesinde olmasını amaçlar. (Doğan ve Tatlı, 2014:99). Ülkelerin yaşam standartlarını tanımlaması ve refah seviyesinin hesaplanması bu endekle daha basit bir şekilde anlatılmış ve 1990 yılında ilk kez insan odaklı bir gelişmeden bahsedilmiştir. (UNDP, 1995:11). "1990 yılındaki İGE raporunda da değinilen, kalkınmanın amaçlarını ve araçlarını ayırıştırılmasıyla esas olarak ilgilenilmesi mecburidir. Bu çalışmaların esas odağı insanlardır ve kalkınma fertlerin edindikleri maddi gelirler ve birikimler değildir" (Anand ve Sen, 1994:1).

Gelişim ekonomisi "iktisadi gelişim" ile "insani gelişim" olarak iki farklı ekölü barındırır. Odak noktası birbirinden farklı olan bu iki kavramı açıklarsak, "İktisadi gelişim" kalkınma kavramını fert başına düşen milli gelir artışı olarak ele alırken, "İnsani gelişim" kalkınmanın merkezini insan olarak ele almaktadır. İnsani gelişim, kişinin toplum içerisinde kültürel, ekonomik veya siyasal tüm tercihlerinin genişlemesine önem verir. Bu tutumla iktisadi gelişim açısından bireyin gelirindeki artışın önemine yer verilse de refahın artmasında yeterli değildir. Kısaca artan gelir bireylerin yaşam seviyesine ne kadar etki ettiği (Gürses, 2009:340).

Sosyo-ekonomik hayat açısından kişilerin gayri safi milli hasıla, eğitim ve sağlık gibi ölçütleri üç başlıkta toplayan İnsani Gelişim Endeksi, bu başlıkların hepsinde refah adına farklı bir boyut kazandırmıştır (Hicks, 1997:1285).

İnsani Gelişim Endeksi, gelişmişlik düzeyini refah seviyesi olarak iktisadi gelişmeyi, sosyal bağlamda ise sağlık ile eğitim seviyesinin tamamını bir bütün olarak ölçer. Refah standardı İGE'ne göre insanları memnun edebilecek bir hayat için lazım olan kaynaklara erişimini içerirken, sağlık ölçütü olarak sağlıklı ve uzun bir hayat ve eğitim ölçütü için ise bilgi edinebilmeyi tanımlar (Doğan ve Gürler, 2013:70, Güvenen, 1992:13).

Tablo 1. İnsani Yaşam Endeksi'nin Boyutları, Göstergeleri ve Boyut Endeksi Çizelgesi

BOYUTLAR	Uzun ve Sağlıklı Yaşam	Eğitim	İyi Yaşam Standartı
GÖSTERGELER	Doğumda Yaşam Beklentisi	Arzulanan Eğitim Süresi - Ortalama Eğitim Süresi	Fert Başına Düşen Milli Brüt Gelir
BOYUT ENDEKSİ	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	Fert Başına Düşen Milli Brüt Gelir Endeksi

4. ABRAHAM MASLOW'UN İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ KURAMI

Bireyin ihtiyaçlarını oldukça ayrıntılı bir şekilde inceleyerek bilimsel katkı sağlayan kişilerden belki de en bilineni Amerikalı araştırmacı ve düşünür Abraham Maslow'dur. Maslow, bireylerin farklı zamanlarda farklı ihtiyaçlarının ön plana çıktığını iddia etmiş ve bunu araştırmak için ihtiyaç hiyerarşisi teorisini öne sürmüştür. Maslow' a göre ihtiyaçların belli bir sırası vardır ve bu ihtiyaçları sıralarken Murray'dan etkilendiği bilinmektedir. Üst ihtiyaçlara olan eğilim, alt ihtiyaçlar tatmine ulaştığı zaman ortaya çıkar (Güney, 2007:294).

Maslow ihtiyaçları beş grupta toplamıştır. Kişi Maslow' un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramına göre, ilk yaptığı en önemli gördüğü basamağı gidermeye çalışmasıdır (Parlı, 1999: 269). Yine kişi, bir alt basamaktaki ihtiyaçları gidermeden bir üst basamaktaki ihtiyaçlara geçmez.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramında yer verdiği ihtiyaçlar aşağıdaki gibidir:

- i. Fizyolojik İhtiyaçlar
- ii. Güvenlik İhtiyacı
- iii. Ait Olma ve Sevgi İhtiyacı
- iv. Takdir Edilme ve Saygı İhtiyacı
- v. Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı

Maslow bu sınıflandırmayı iki temel varsayıma dayandırmaktadır. Bunlardan birincisi, kişinin davranışlarının ihtiyaçları oluşturmasıdır. İkinci varsayımı ise, bazı ihtiyaçları tatmin etmek diğer ihtiyaçlarla kıyaslandığında daha önemli olmasıdır. Bireyler kendilerinin önemli ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra diğer ihtiyaçlarını karşılamaya niyetlenirler (Koçel, 1982:304). Kişilerin davranışını algılayabilmek için ihtiyaçlarını bilmek önemlidir. Maslow fizyolojik ihtiyaçları ve güvenlik ihtiyaçlarını temel ihtiyaçlar kategorisine alırken, sevgi ve saygı ihtiyacını, bununla kendini kanıtlama ihtiyacını da ikinci derece ihtiyaçlar kategorisinde değerlendirir (Yüksel, 2007:135-136).

Maslow'un Piramidine Göre Oluşturulan Yaşam Endeksi

Çalışmamızda Maslow'un İhtiyaçlar Piramidine uygun olan göstergeleri (alanında uzman bir sosyologun görüşleri doğrultusunda) ve endeksleri bulmakta ilk olarak zaman kısıtı ile karşılaşılmıştır. Kullandığımız kriterler Maslow'un temel ihtiyaçlar piramidindeki gereksinimler dikkate alınarak oluşturulmuştur. Ancak Şekil 3.1'de vurgulandığı üzere bu göstergelerin arasında hiyerarşik bir düzen vardır. Örneğin temel fizyolojik ihtiyaçların giderilemediği bir sistemde diğer adıma geçişin çok anlamı olmamaktadır. Çalışmada her bir bireysel ihtiyacın toplum nezdinde hangi göstergeler kullanılarak açıklanabileceği (Örneğin; fizyolojik ihtiyaçların giderilmesi olan en alt basamakta temiz suya ve elektriğe ulaşım gibi temel göstergeler ele alınarak çalışma irdelenmiştir) araştırılmış ve piramidin o basamağını temsil edebileceği düşünülen göstergeler eklenmiştir. Bazı göstergelerin tam olarak yerinin tespiti oldukça zor olmuştur. Sağlık Endeksi bir açıdan fizyolojik ihtiyacın karşılanması uygun gibi gözükürken, kişilerin yaşam güvencelerinin de teminatı olarak kabul edildiğinde de güvenlik ihtiyacı kısmında yer alması uygun görülebilir. Bu durum çalışmamızda bir sıkıntı yaratmamaktadır çünkü bütün göstergeler eşit ağırlıkta yani önemde yer alacağı için temsili olarak yer aldıkları yapının bir önemi yoktur.

Tablo 2: Abraham Maslow'un İhtiyaçlar Piramidi ve Göstergeler

Kendini Gerçekleştirme	Turizme Harcanan Paranın Gayri Safi Milli Hasıla'ya Oranı – Girişimcilik Endeksi
Takdir Edilme ve Saygı	Basın Özgürlüğü Endeksi – Ekonomik Özgürlük Endeksi
Ait Olma ve Sevgi İhtiyacı	GINI Endeksi – Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
Güvenlik	İşsizlik oranı – Yaşam Beklentisi – Güvenlik Endeksi - Sağlık Endeksi
Fizyolojik İhtiyaçlar	Elektriğe Ulaşım Hava Kalitesi Endeksi – Temiz Suya

5. ÇALIŞMA METODOLOJİSİ

Çalışmada yöntem olarak kantitatif araştırma yöntemlerinde önemli bir alan olan yöneylem araştırması disiplini altındaki alt bir alan olan “Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri” kullanılmıştır. Çok kriterli karar analizi (Multi Criteria Decision Making) alanında, sonlu sayıda performans kriteri altında sonlu sayıda karar değişkeninin öznel değerlendirmesini desteklemek için matematiksel araçların tasarımıdır (Lootsma, 2007:1). Bir diğer açıdan da Çok kriterli karar verme (ÇKKV) hazırlanan kriterlerin çeşitli sayısal yöntemlerle en cazip çözümü saptama sürecidir (Kaya, Çetin & Kuruüzüm, 2011:81). ÇKKV için yöntemler, tercih edilen bir alternatifi bulmak, alternatifleri kategoride sınıflandırmak ve/veya alternatifleri öznel bir tercih sırasına göre sıralamak için tasarlanmıştır.

ÇKKV problemleri; birden fazla kriterin en uygun hale getirilerek ve olası olan çözüm grupları içinden en iyi seçeneğin belirlendiği süreçtir. Seçim, sınıflama ve sıralama olarak üç ana başlık altında çok kriterli karar verme problemlerini kategorize edebiliriz. (Vassilev, 2005). Çalışmada ilk olarak veri setlerine ulaşabilen dünya ülkeleri önce kendi aralarında sıralanmış daha sonra bu sıralamalar birbirleri ile ve İGE ile karşılaştırılmıştır.

ÇKKV problemlerinin sonuçlanması sırasında başvurulan teknikler ve yöntemler her geçen gün kendini yenilemekte ve geliştirmektedir. Bu tekniklerin uygulamaları için geliştirilen yazılımlar ÇKKV problemlerini çözmek konusunda sonuçlara ulaşmada araştırmacılara, yöneticilere ve karar alıcılara birçok konuda rahatlık sağlamıştır. Her problem çeşidine göre mevcut teknikler vardır. En bilinen teknikleri AHP, MAUT, TOPSIS, GRE, ELECTRE'dir. Ancak çalışmamızda literatürde sıkça karşılaşılan iki önemli sıralama tekniği olan MAUT (Çok nitelikli fayda teorisi) ve TOPSIS yöntemleri kullanılmıştır. Literatürde özellikle ülkelerin refah düzeyleri ve gelişmişliklerinin çeşitli sıralama ve kümeleme ile değerlendiren çalışmalara bakılmıştır. 1994 yılında Anand ve Sen, Harvard Üniversitesinde yaptıkları çalışmada sürdürülebilir insani gelişmeye ait temel fikirleri ve onların hesaplanışlarına dair bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. 2002 yılında Alkire tarafından İnsani Gelişimin Boyutları çalışmasında ise Maslow'un ihtiyaçlar piramidi kullanılmıştır (Alkire, 2002:181-205). Safari ve Ebrahimi tarafından 2014 İnsani Gelişim Endeksi'nde İGE'ye dayalı sıralama ülkeleri için modifiye benzerlik adlı Çok Kriterli Karar Verme

tekniklerini önermektedir, metodoloji her ülke için İGE ilk olarak eşit olarak tahsis edilen sağlık, eğitim ve gelir boyutu endekslerinin ortalamasından hesaplanır ve daha sonra ülkeler bu endekse göre sıralanır. İGE'in hesaplama yönteminin aldığı eleştirilerle yönelik olarak, bu çalışma, ortalama yöntemine alternatif bir yöntem olarak ortaya atılmıştır. TOPSIS ve MOORA yöntemlerini ile 2016 yılında Önay, Daha İyi Yaşam Endeksinin çok kriterli değerlendirilmesi yaptığı çalışmada kullanılmıştır. El Gibari, Gómez&Ruiz tarafından 2019 yılında ÇKKV yöntemlerini kullanarak yapılan çalışmaları inceleyerek ÇKKV yöntemlerini derinlemesine incelemişlerdir (El Gabari vd., 2019:5).

5.1 Çok Nitelikli Fayda Teorisi (MAUT)

Birden fazla ölçütü olan sorunlardan maksimum faydanın çıkarılmasını hedefleyen (Kul, 2012:34 ve kısaca MAUT kısaltması ile kullanılan sıralama tekniğinde, önceden maksimum ve minimum olarak belirlenmiş kriterlere göre girdilerin, 0 ile 1 arasında normalize edilerek kullanılmaktadır.

MAUT yönteminde hem niteliksel hem de niceliksel kriterler baz alınarak en faydalı alternatifi bulmaktadır. (Løken and Botterud, 2005). Bu metotla toplam fayda esas temel ölçüttür. Nicel ve nitel kriterleri kıyaslamak veya bir araya getirmek için bir toplam fayda eşitliği kurulur. Tek bir kriter için (x) göre, fayda u (x') ile gösterilir (Keeney&Raiffa, 1993). Genel toplam fayda denklem 1 ile ifade edilmiş olup aranan U_i değerinin maksimum olması istenen bir durumdur.

$$U_i = \sum_{j=1}^m w_j u_{ij} \quad (1)$$

U_i = Her bir alternatifin toplam fayda değeri

u_{ij} = Her bir alternatifin fayda değeri

n = Kriter sayısı

m = Alternatif sayısı

Bu yöntem kısaca aşağıdaki temel basamakları içerir;

Adım 1: Kriter ve alternatifler belirlenerek karar matrisinin oluşturulması

Adım 2: Faydanın belirlenmesi için her bir fayda değeri $u_i(x_i)$ maksimum ya da minimum olma durumuna göre farklı şekilde normalize edilir

$$u_i(x_i) = \frac{x - x_i^-}{x_i^+ - x_i^-} \quad (\text{Maksimize edilmesi için}) \quad (2)$$

$$u_i(x_i) = \frac{x_i^+ - x}{x_i^+ - x_i^-} \quad (\text{Minimize edilmesi için}) \quad (3)$$

Burada;

x_i^+ = En iyi alternatif değeri

x_i^- = En kötü durumdaki alternatif değeri

Adım 3: Toplam fayda hesaplanır.

$$U_i = \sum_{j=1}^m w_j U_{ij} \quad (4)$$

Adım 4: Alternatifler toplam fayda puanına göre sıralanır

Bu sıralamada en yüksek puan alan en iyi alternatif olarak değerlendirilirken ve en düşük puanda en kötü alternatif olarak kabul edilir.

5.2. TOPSIS Sıralama Tekniği

Yoon ve Hwang tarafından 1980 yılında geliştirilerek, karar noktalarının pozitif ve negatif ideal çözüme uzaklığı ve yakınlığı temel ilkesine dayanarak oluşturulmuş bir yöntemdir. Yöntemin çözüm süreci 6 adımdan oluşmakta ve yönteminin adımları aşağıda sırasıyla anlatılmaktadır (Hwang, 1981:58, Tzeng & Huang, 2011).

Adım 1 : Karar Matrisinin (A) Oluşturulması

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}$$

A_{ij} matrisinde n değerlendirilen kriter sayısını m ise alternatif sayısını belirtmektedir.

Adım 2 : Standart Karar Matrisinin (R) Oluşturulması

A matrisinin elemanlarından yararlanılır ve aşağıdaki formül uygulanarak Standart Karar Matrisi saptanır.

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}} \quad (5)$$

R matrisi aşağıdaki şekilde bulunur.

$$R_{ij} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & r_{mn} \end{bmatrix}$$

Adım 3: Ağırlıklı Standart Karar Matrisinin (V) Oluşturulması

Bu matris için değerlendirme faktörlerine yani kriterlere bağlı ağırlık değerleri (w_i) bulunur.

Sonra R matrisinin tüm sütunundaki elemanlar ilgili tek tek w_i değeri ile kütlelendirilerek V matrisini oluştururuz. V matrisi şu şekilde düzenlenmiştir. Ancak çalışmada her bir kriterin ağırlığı eşit olduğu için bu adım atlanarak devam edilmektedir.

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_1 r_{11} & w_2 r_{12} & \dots & w_n r_{1n} \\ w_1 r_{21} & w_2 r_{22} & \dots & w_n r_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ w_1 r_{m1} & w_2 r_{m2} & \dots & w_n r_{mn} \end{bmatrix}$$

Adım 4 : İdeal (A^*) ve Negatif İdeal (A^-) Çözümlerin Oluşturulması

TOPSIS yöntemi, tüm değerlendirme faktörünün monoton artan veya azalan bir eğilime sahip olduğunu varsaymaktadır. İdeal çözüm setinin bulunabilmesi için V matrisindeki ağırlıklandırılmış kriterlerin yani sütun değerlerinin en büyükleri (ilgili değerlendirme faktörü minimizasyon yönlü ise en küçüğü) seçilir. İdeal çözüm setinin oluşturulması aşağıdaki şekilde formülize edilmiştir.

$$A^* = \left\{ (\max_i v_{ij} | j \in J), (\min_i v_{ij} | j \in J') \right\} \quad (6)$$

(6) numaralı formülden saptanacak set $A^* = \{v_1^*, v_2^*, \dots, v_n^*\}$ olarak ifade edilebilir.

V matrisindeki ağırlıklandırılmış değerlendirme faktörlerinin yani sütun değerlerinin en küçükleri (ilgili değerlendirme faktörü maksimizasyon yönlü ise en büyüğü) ideal çözüm seti yapılandırılır. Negatif ideal çözüm setinin yapılandırılması aşağıdaki formül ile ifade edilmiştir.

$$A^- = \left\{ (\min_i v_{ij} | j \in J), (\max_i v_{ij} | j \in J') \right\} \quad (7)$$

(7) numaralı formül ile saptanacak set $A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$ şeklinde ifade edilebilir.

Elde edilen iki formül sayesinde J fayda en üst düzeyde ki (maksimizasyon), J' ise kayıp en alt düzeyde ki (minimizasyon) değerine ulaşılabilir.

Değerlendirme faktörü sayısından yani m elemandan, hem ideal hem negatif ideal çözüm seti türetilmektedir.

Adım 5 : Ayırım Ölçülerinin Hesaplanması

TOPSIS yönteminde her bir karar noktasına ilişkin değerlendirme faktör değerinin İdeal ve negatif ideal çözüm setinden sapmalarının bulunabilmesi için Öklid Uzaklık ölçümünden yararlanılmaktadır. Buradan elde edilen karar noktalarına ilişkin sapma değerleri ise İdeal Ayırım (S_i^*) ve Negatif İdeal Ayırım (S_i^-) Ölçüsü olarak adlandırılmaktadır. İdeal ayırım (S_i^*) ölçüsünün

hesaplanması 8 formülünde, negatif ideal ayırım (S_i^-) ölçüsünün hesaplanması ise 9 formülünde gösterilmiştir.

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2} \quad (8)$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad (9)$$

Burada hesaplanacak S_i^* ve S_i^- sayısı doğal olarak karar noktası sayısı kadar olacaktır.

Adım 6 : İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması

Her bir karar noktasının ideal çözüme göreli yakınlığının (C_i^*) hesaplanmasında ideal ve negatif ideal ayırım ölçülerinden yararlanır. Burada kullanılan ölçüt, negatif ideal ayırım ölçüsünün toplam ayırım ölçüsü içindeki payıdır. İdeal çözüme göreli yakınlık değerinin hesaplanması aşağıdaki formülde gösterilmiştir.

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*} \quad (10)$$

Burada C_i^* değeri $0 \leq C_i^* \leq 1$ aralığında değer alır ve $C_i^* = 1$ ilgili karar noktasının ideal çözüme, $C_i^* = 0$ ilgili karar noktasının negatif ideal çözüme mutlak yakınlığını gösterir

6. BULGULAR VE SONUÇ

Abraham Maslow, insanın yaşam içerisinde devamlığını sağlayabilmesi için ihtiyaçların güdülmesi gerektiğini ve bu güdümün kendi içerisinde bir sırası olduğunu belirtir (Maslow, 1943, s. 375). İhtiyaçlar hiyerarşisi olarak adlandırılan bu önemli kuram çalışmamızda bize kılavuzluk etmiştir. Çalışmada ortaya atılan iddia eğer hiyerarşik yapıdaki tatminlerin gerçekleşmesi bir açıdan toplumlarında bütünsel anlamda doyuma ulaşmalarının sağlanabileceği inancıdır. Yapılan bu araştırmada ilk olarak MAUT ile daha sonra da TOPSIS ile birer sıralama gerçekleştirilmiş olup daha sonra da bu iki sıralama aynı yıla ait İGE sıralaması karşılaştırılmıştır. Bu ikili sıralamaların korelasyonları sırasıyla TOPSIS-MAUT arasında 0,62'lik ve TOPSIS-İGE arasında 0,51'lik ve son olarak MAUT-İGE arasında 0,69'luk bir korelasyon gücü hesaplanmıştır.

Tablo 3. Kendall Tau Skorları

TOPSIS -MAUT	
Kendall tau	0.62
TOPSIS -İGE	
Kendall tau	0.51
MAUT İGE	
Kendall tau	0.69

Tablo 4'de ise TOPSIS ve MAUT ile olan verileri elde edilen çeşitli dünya ülkelerinin sıralamaları sonuçları paylaşılmıştır. TOPSIS ile yapılan sıralamada İsviçre 1.ve Portekiz 2. sıradadır. MAUT ile yapılan sıralamada ise İsviçre 1.ve Lüksemburg 2. sıradadır. Malezya TOPSIS ile yapılan çalışmada 18. sıradadır. Amerika Birleşik Devletleri ise TOPSIS'te 33. sırada yer almıştır. MAUT'la yaptığımız çalışmada Amerika Birleşik Devletleri 20. sıradadır. İsrail TOPSIS ile 41. sırada ve Türkiye ise TOPSIS ile 42. sırada yer almıştır. Çalışmanın en ilginç ögesi ise Lüksemburg'dur İGE'de 13. Sırada olan Lüksemburg hem MAUT'ta 2. hem de TOPSIS'te 4. sıradadır. Her sıralamada yüksek sıralarda bulunan Lüksemburg'un turizme harcanan (ayrılan) kısmının çok yüksek oranda olmasına bağlanabilir. Üst sıralarda yer alan ülkelerin kendilerini gerçekleştiren bireylerden farklı ülkeler olduğu da söylenebilir. Çalışmada gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş dünya ülkeleri için eşit önem seviyesi belirleyerek bir sıralama gerçekleştirilmiştir. İleri dönem bu konu üzerine çalışma

gerçekleştirmek isteyen araştırmacılara öneri olarak; her biri eşit ağırlıklı olarak alınan göstergelerin (alanında uzman sosyolog, psikolog ve uluslararası ilişkiler konusunda yetkin kişilere danışılarak) farklı ağırlık değerleri ile tekrardan bir sıralama gerçekleştirilebileceğidir.

Tablo 4. Ülkelerin Sıralanması

	TOPSIS	MAUT	İGE
İsviçre	1	1	2
Portekiz	2	12	20
Japonya	3	10	11
Lüksemburg	4	2	13
Finlandiya	5	5	9
Slovenya	6	15	14
Avustralya	7	6	3
İsveç	8	11	5
Almanya	9	8	4
Norveç	10	4	1
Belçika	11	3	10
Hollanda	12	7	6
Macaristan	13	25	22
Polonya	14	14	19
İspanya	15	21	15
Hırvatistan	16	22	23
Bulgaristan	17	19	25
Malezya	18	17	29
Romanya	19	28	26
Litvanya	20	16	21
Uruguay	21	26	27
Estonya	22	13	18
İtalya	23	24	16
Endonezya	24	33	40
İngiltere	25	9	8
Panama	26	30	31
Tunus	27	34	37
Arjantin	28	37	24
Kazakistan	29	27	28
Yunanistan	30	31	17
Peru	31	29	34
Morocco	32	36	41
ABD	33	20	7
Brezilya	34	40	33
Tayland	35	23	36
Güney Afrika	36	42	39
Kamerun	37	43	43
Filipinler	38	35	38
Meksika	39	32	32
Hindistan	40	41	42
İsrail	41	18	12
Türkiye	42	38	30
Kolombiya	43	39	35

2000'li yıllarda refah kelimesini tanımlarken yalnızca gelir düzeyinden bahsedilirken, günümüzde OECD'nin temel bir çalışma olarak oluşturduğu daha iyi yaşam endeksi ile farklı alanlarda refah tanımı yapılır hale gelmiştir. Daha İyi Yaşam Endeksi 11 kriterden oluşmaktadır. Bu kriterler neticesinde ülkelerin kendilerini eksik ya da fazla gördüğü alanlar belirlenmektedir. Ülkeler düşük değer aldıkları kriterler için güncel politikalar geliştirmeli ve bunları uygular hale gelebilmelidir.

Ülke sıralamalarında Türkiye'nin verilerinin orta sıralarda olması ülkenin gelişmeye açık yönlerinin olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akar, H. (2015). "Farklılaşan Refah Ölçüm Yöntemleri ve Eğitim Açısından Türkiye'nin Değerlendirilmesi", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt 52, Sayı 606, ss:23-39.
- Alkire S. (2002). "Dimensions of Human Development". *World Development*, Volume 30, Issue 2, pp: 181-205.
- Anand, S. & Sen, A. (1994). "Human Development Index: Methodology and Measurement", *Human Development Occasional Papers*, pp: 1-15.
- Arpacıoğlu, Ö. & Yıldırım, M. (2011). "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 60-76, 2011.
- Clarke, M., Islam, S. M., & Paech, S. (2006). Measuring Australia's well-being using hierarchical needs. *The Journal of Socio-Economics*, 35(6), 933-945.
- Diener E. & Diener, C. (1995). "The wealth of Nations Revisited: Income and Quality of Life", *Social Indicators Research*, 36(3), pp:275-286.
- Doğan, E. M. & Tatlı, H. (2014) "İnsani Gelişme ve Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1), ss: 99-124.
- Doğan, H. G. & Gürler, Z. (2013). "Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksinin Analitik Olarak Değerlendirilmesi", *Iğdır Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(2), ss:69-76.
- El Gibari, S. GÓMEZ, T. & Ruiz, F. (2019). "Building Composite Indicators Using Multicriteria Methods: A Review.", *Journal of Business Economics*, 89(1), pp:1-24.
- Easterlin, R. A. (1974). "Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence". In P. A. David & M. W. Reder (Eds.), "Nations and households in economic growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz", New York, NY: Academic Press. pp. 98-125.
- Feinberg, J. (1973). "Social Philosophy", Prentice-Hall, pp. 12.
- Gökdemir, Ö. & Öztürk, M. (2015). "Fayda, Sosyal Seçim ve Mutluluk", *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*, ss:39.
- Güney, S. (2007). "Yönetim ve Organizasyon", Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss:294.
- Gürses, D. (2009). "İnsani Gelişme ve Türkiye", *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), ss:339-350.
- Güvenen, O. (1992). "Bir İstatistikçi Gözüyle: İnsanca Gelişme Raporu", *İnsanca Gelişme Birinci Türkiye Konferansı (Rapor)*, UNDP, 7-8 Eylül, Ankara.
- Hausman, D. & Mcpherson, M. S. (2000). "Economic Analysis and Moral Philosophy", Cambridge University Press, Cambridge, pp. 101.
- Hicks A. D. (1997). "The inequality-adjusted human development index: A constructive proposal", *World Development*, 25(8), pp.1283-1298.
- Huppert, F. A. (2009). "Psychological Well-being: Evidence Regarding its Causes and Consequences", *Applied Psychology: Health And Well-Being*, 1 (2), 137-164.
- Huppert, F. A. (2008). "State-of-science review: SR-X2 Psychological Well-being: Evidence Regarding its Causes And Consequences.", London, UK: Government Office for Science.
- Hwang, C. L. & Yoon, K. (1981). "Methods form multiple attributed decision making." In *Multiple attributed decision making*, Springer, Berlin, Heidelberg, pp. 58-59.

- Kabaş, T. (2009). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları", Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana, ss. 2-41.
- Kahneman, D., Diener E. & Schwarz, N. (1999) "Well-being: The foundations of Hedonic Psychology", Russell Sage Foundation, pp: 3-25.
- Kaya, P., Çetin, E. & İpekçi Kuruüzüm, A. (2011). "Çok Kriterli Karar Verme İle Avrupa Birliği Ve Aday Ülkelerin Yaşam Kalitesinin Analizi", Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi, (13), pp:80-94.
- Koçel, T. (1982). "İşletme Yöneticiliği", İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Yayınları No:132, İstanbul, ss:304.
- Kravis, I., Heston, A. & Summers, R. (1978). "International Comparisons of Real Product And Purchasing Power", International Bank for Reconstruction and Development, Washington, DC, pp. 222.
- Keeney R. L. & Raiffa, H. (1993). "Decisions With Multiple Objectives–Preferences And Value Tradeoffs", Cambridge University Press, Cambridge & New York, pp: 569.
- Kruger, P. S. (2011). "Wellbeing The Five Essential Elements" Applied Research in Quality of Life, 6(3) pp:325-328.
- Kul, Y., (2012). "Alışılmamış İmalat Yöntemlerinin Seçiminde Çok Kriterli Karar Verme Metotlarının Kullanılması", Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, ss:34.
- Lootsma, F. A., (2007). "Multi-Criteria Decision Analysis Via Ratio and Difference Judgement", Vol. 29, Springer Science & Business Media, pp:1.
- Løken, E. & Botterud, A. (2005). "Planning of Mixed Local Energy Distribution Systems: A Comparison of Two Multi-Criteria Decision Methods", 28th Annual IAEE International Conference, Taipei, Taiwan.
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50(4), 370-96.
- Maslow, A. H. (1970b). Religions, values, and peak experiences. New York: Penguin. (Original work published 1964)
- Melloul, A. J., & Collin, M. L. (2002). Prioritization of sustainable groundwater management needs: The case of Israel's stressed coastal aquifer. Environment. Development and Sustainability, 4(4), 347–360.
- Parlıtı, C. (1999). "Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramında Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı", Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 4(4), ss:267-277.
- Rowntree, B. S. (1922). "Poverty-A Study of Life", pp:126.
- Sen, A. (1976). "Liberty, Unanimity and Rights", *Economica*, 43(171), pp.217-245.
- Sen, A. (1989). "Development as Capability Expansion", *Journal of Development Planning* 19: 41-58.
- Şeker, F. & Çetin, M. (2012). "Faydacı Refah Ekonomisi: Amartya Sen'in Eleştirisi", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (24), ss:277-304.
- Thérien, J. P. (1999). "Beyond The North-South Divide: The Two Tales of World Poverty", *Third World Quarterly*, 20(4), pp: 723-742.
- Türk Dil Kurumu, (Erişim), 6 Haziran 2019, (<http://www.tdk.gov.tr>)
- UN Development Program, (1990). Human Development Report, Oxford University Press, New York.

- UN Development Program, (1995). Human Development Report, Oxford University Press, New York.
- Ülgener, F. S. (1991). "Milli Gelir, İstihdam ve İktisadî Büyüme", Der Yayınları, 7. Basım, İstanbul, ss. 61.
- Ünlü, E. Ö. (2017). "Refah Devletinin Krizi, Sosyal Politikada Dönüşüm ve Temel Gelir", Mülkiye Dergisi, 41 (2), ss:123-166.
- Vassiliev, V., Genova, K & Vassileva, M. (2005). "A Brief Survey of Multicriteria Decision Making Methods And Software Systems. Cybernetics and information Technologies", 5(1):3-13.
- Veenhoven, R. & Dumludağ, D. (2015). "İktisat ve Mutluluk", İktisat ve Toplum Dergisi, 58, ss:46-51.
- WHO, (2011). "MentalHealth: New Understanding", The World Health Report 2001 -New Hope.
- WHO, (1948). "Constitution Of The World Health Organization".
- Yüksel, Ö. (2007). "İnsan Kaynakları Yönetimi", Gazi Kitabevi, 6. Baskı, Ankara, ss:135-136.